

KITOBXONLIK MADANIYATI: ILMIY-FALSAFIY VA AKSIOLOGIK TAHLIL

Óteniyazova Sulıwxan

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Nukus filiali

Annotatsiya

Mazkur maqolada axborotlashgan jamiyat sharoitida kitobxonlik madaniyatini shakllantirishning zarurati, ahamiyati, inson va jamiyat hayotidagi ijobiy tásiri yoritilgan.

Kalit sózlar: kitobxonlik madaniyati, mutolaa madaniyati, axborotlashgan jamiyat, bilim, shaxs, jamiyat, faoliyat, kitobxon, targ'ibot, ommaviy kitobxonlik, kitob fondi, dunyoqarash, kutubxona

Kishilik jamiyatining tarixiy taraqqiyoti davomida insoniyat bir necha mójizaviy ne'mat moddiy va mánaviy ashyoga ega bólgan. Ular ovoz, nutq, yozuv va kitob. Taraqqiyotning turli bosqichlarida evolyutsion (asta-sekin oddiydan murakkabga tomon borish) asosida insoniyat qólga kiritgan bu ashyolar sivilizatsiyaning navbatdagi bosqichi uchun asos bólib xizmat qilgan. Agar insoniyat ovoz, nutq va yozuv yordamida ózaro ijtimoiy munosabatlarni tashkil etish, xohish-istaklarni, intilishlarni bir-biriga bayon qilish imkoniyatiga ega bólgan bólsa, kitob vositasida óz ongini boyitish, nutqi, fikrlash va mantiqiy tafakkur yuritish qobiliyatini rivojlantirishga muvaffaq bólgan.

Kitob asrlarni asrlarga, zamonlarni zamonlarga, rishtalarni rishtalarga ulovchi vosita. Shuning uchun har bir inson, har bir kitobxonda kitob óqish, axborot olish madaniyatini yanada rivojlantirishimiz kerak. Kitob óqish madaniyati juda keng tushuncha va murakkab muammo bólib, taxminan quyidagi holatlarni óz ichiga oladi:

Kitob tanlay bilish;

Kitobni qanday óqishni bilish;

Kitob óqiganda nimalarga e'tibor berish va nimalarni eslab qolish;

Kerakli málumotlarni qaerdan, qanday, qaysi vositalardan foydalanib topish;

Olingan bilimni yoki xabarni qanday yetkazib berish;

Qayta óqish kitobxonlik madaniyati va kónikmasini shakllantirish;

Ayni paytda axborot kommunikatsiya sohasidagi oxirgi yutuqlarni ózlashtirish bilan birga, yoshlarni kitob óqishga bólga qiziqishini oshirishga, ularni kitob bilan dóst bólshga, aholining kitobxonlik madaniyatini yanada oshirishga alohida e'tibor qaratish lozim bóladi. Buning uchun, avvalo, milliy adabiyotimiz va jahon adabiyotining eng sara namunalarini ijtimoiy tarmoqlarga joylashtirish va ularni keng targ'ib qilishga alohida e'tibor berishimiz muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoev shunday deb tákidlaydi: "Dunyoda har qaysi davlat, har qaysi xalq birinchi navbatda ózining intellektual salohiyati, yuksak mánaviyati bilan qudratlidir. Bunday yengilmas kuch manbai esa avvalo insoniyat tafakkurining buyuk kashfiyoti kitob va kutubxonalarda. Kitob óqimagan odamning ham, millatning ham kelajagi yóq".

Xaqiqatdan ham inson dunyoqarashini shakllantirish, tálim tarbiya, axloq me'yorlarini qaror toptirish, mánaviy barkamol insonni tarbiyalashda ilm fan va kitob muhim ahamiyat kasb etadi. Inson ruhiyati doimo mánaviyatga, ilm olishga moyildir.

Inson óziga kerakli mánaviy ozuqani ilm márifat orqali anglaydi. Insonning ilmiy salohiyati ortgan sari olijanob, adolatli, yuksak bólga boradi. Aziziddin Nasafiy yozishicha: "Insonning vazifasi uzluksiz márifatga intilish va óz borligini nur bilan tóldirish, ilm topib musaffolikka yetishishdir." Óz mohiyatini tógrí va teran anglagan hamda shunga munosib ravishda ilm olishga intilgan odam, shubhasiz komillik sari odim qóygán bóladi.[1]

Zamonamiz márifatlari ham ilm va ibrat masalasida óz nuqtai nazarlari, qarashlarini ózlarining ilmiy ijodiy merosiga muhrlab ketganlar Ana shu ruhiy kuch quvvat, hech shubxasiz ilmu márifat va oqilona ibratda yuzaga keladi. Márifat nuri bilan yógrilgan bilim va iqtidor kishida hayotiy jarayonlardan ibrat ola bilishga rag'bat beradi. Ammo bilimning darajasi, uning mukammal egallanganligi bu órinda muhim ahamiyatga egadir. Ilm esa óz órnida kitob orqali shakllanadi.

Ushbu masalaga yanada chuqurroq e'tibor berib, tarixga murojaat qiladigan bólsak, kitobni ulug'lash, bolalar órtasida ilm márifat asoslarini targ'ib qilish maqsadida kutubxona tashkil etishda jadidchilik harakatining vakillari ham ibrat kórsatganlar. Masalan, Namanganlik márifatparvarlardan biri Isxoqxon Ibrat óz uyida "Kutubxonai Isxoqiya" deb nomlangan kutubxona tashkil qilgan. Ushbu kutubxona

fondidan ózbek, rus, turk, tatar, fors, tojik tillarida yaratilgan adabiyotlar órin olgan. Isxoqxon Ibratning kutubxonasi nafaqat u óqigan óquvchilarga, shuningdek qishloq aholisiga ham xizmat qilgan. Kutubxonadagi kitoblar ularning xarakteri, yónalishiga kóra bir necha bólimlarga ajratilgan.[2]

Xususan, maktab óquvchilari uchun móljallangan bólimdan S.Saidazizovning “Ustodi avval”, Abdulla Avloniyning “Birinchi muallim”, “Turkiy guliston yohud axloq”, R.Yusufbek xoji óglining “Rahbari xisob” kabi darslik va óquv qóllanmalari órin olgan. Ibrat kutubxonasi doimiy ravishda boyib borgan. Márifatparvarlar tomonidan kutubxona faoliyatining yólga qóyilishi, kitobxonlar tomonidan kitoblarning olinishi va topshirilishi qayd etilgan daftarlarning yuritilishi, shuningdek óquvchilarning kitob mutolaa qilishlari, óqishlari shaxsan nazorat qilib borilgan.

Ayniqsa, mánaviy islohotlar jarayoni sifat jihatdan ózining yangi poónasiga qadam qóyayotgan bugungi kunda jamiyat hayotida milliy qadriyatlar va an’analarni chuqur qaror toptirishda, yosh avlodning mánaviy taraqqiyoti, ongu tafakkuri, dunyoqarashini yuksaltirishda mislsiz ahamiyatga ega bólgan mutolaa madaniyati va kitobxonlik madaniyatini shakllantirishga alohida e’tibor berilmoqda.

Bu jihatdan Ózbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil, 16 sentyabrda qabul qilingan «Kitob mahsulotlarini nashr ettirish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ’ib qilish bóyicha kompleks chora-tadbirlar dasturi tógrisida»gi Qarori ushbu soha taraqqiyotiga keng imkoniyatlar yaratib bergan muhim hujjatdir.[3]

Axborot oqimi kuchayib borayotgan, virtual dunyo turli-tuman axborotlar bilan tólib toshgan bugungi kunda barcha fuqarolarning, ayniqsa, yoshlarning mánaviy tafakkurini tarbiyalash, ularda mutolaa madaniyatini, kitobxonlik madaniyatini shakllantirish, ushbu madaniyatni doimiy va muntazam kónikmaga aylantirish har qachongidan kóra dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. [4.b.1]

Málumki, tarixda ótgan buyuk allomalarning barchasi kitobni nurga, tafakkur quvvatiga, mánaviyat timsoliga, bilim manbaiga, eng yaqin maslahatdosh va sodiq dóstga tenglashtirganlar va qiyoslaganlar.

Insoniyat jamiyatining ikki ming yilligi davrida kóplab olamshumul kashfiyotlar qilingan bólsada uning taraqqiyotiga beqiyos hissa qóshgan buyuk voqea sifatida

kitob chop etishning ixtiro qilinishi dunyo olimlari, siyosatchilari, jamoat arboblari jamoat tashkilotlari tomonidan bir ovozdan tan olingan.

«Mutolaa» sózi aslida óqish mánosini anglatsa-da, bugungi axborot asrida u kitob óqishdan kóra kengroq mánoni anglatmoqda.

Mutolaa madaniyatining tarkibiy unsurlari bólgan ixtiyoriylik, anglangan bilimga intilish, erkin tanlangan faoliyat, óz-ózini takomillashtirishga ongli raǵbat inson mánaviy yuksalishining harakatlantiruvchi omillaridir.

Kitob óqish va kitobxonlikka ijobiy munosabat ózbek oilalarida qadimdan mavjud bólib kelgan. Navoiy, Fuzuliy, Bedil, Mashrab, Uvaysiy, Nodira ǵazallari, Abdulla Qodiriy asarlarini guruh-guruh bólib, oilaviy tarzda, qólma-qól mutolaa qilganlar.[5] Lekin, XXI asr voqeligiga xos bólgan muhit ulkan axborotlar oqimidan keraklilarini tez qabul qilish, tez tahlil qilish va ulardan samarali foydalanish mahoratiga ega bólishni talab qilmoqda.

Mutolaa madaniyatini shakllantirishda foydalanuvchilar qiziqishi va ehtiyojini órganish asosiy yónalishlardan biri bólganligi uchun ularning foydalanish manbalarini aniqlash maqsadida Respublika axborot-kutubxona markazi foydalanuvchilari órtasida 2018 yilda ótkazilgan sórovnomalari natijalariga kóra 60 respondentlarning (jami 1436 kishi) 32 foizi óziga kerakli málumotlarni kitobdan, 26 foizi internetdan, 18 foizi elektoron kitoblardan, 10 foizi televidenie va radiodan, 4 foizi ish joyidan olishlarini bildirganlar. Demak, foydalanuvchilarning asosiy qismi óz mutolaa ehtiyojlarini kitoblar orqali qondiradilar.

Adabiyotlar:

1. Ózbekiston Respublikasi Prezidentining “Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targib qilish bóyicha kompleks chora tadbirlar tóǵrisida”gi (2017 yil 13 sentyabr) Qarori.
2. Malik Murodov. Ózbek qadriyatlari.T. “Chólpon”1995.132b.
3. Rizouddin ibn Faxriddin.Nasihati.T.”Chólpon”.1993.12b.
4. Kitob uz. sayti.
5. Збаровская Н.В. Формирование культуры чтения и общедоступных библиотеках. Дисс.канд.пед наук. 1997.157с.

